

KM 09/14 Den norske kirke og menneskerettighetene

Endelig innstilling fra komité F

Sammendrag av saksorienteringen

Etter anbefaling fra Mellomkirkelig råds møte 19.-20. september 2013 ba Kirkerådet i sitt møte 26.-27. september samme år om at Kirkemøtet behandler saken *Den norske kirkes engasjement for menneskerettighetene* i 2014, basert på utredningen *Sett undertrykte fri! Den norske kirkes engasjement for menneskerettighetene* som er blitt presentert for rådene. Begge rådene ga innspill til innholdet i sakspapirene og forslag til vedtak for Kirkemøtet. Mellomkirkelig råd behandlet saken 3. gang på sitt møte 27.-28.11. 2013, og Kirkerådet behandlet den 2. gang i sitt møte 5.-6. desember.

Grunnlaget for kirkemøtesaken er utredningen *Sett undertrykte fri! Den norske kirkes engasjement for menneskerettighetene* som er forfattet av Mellomkirkelig råds menneskerettighetsutvalg på bestilling fra Mellomkirkelig råds møte i mars 2013. Dokumentet drøfter hvordan Den norske kirke i dag utfordres av det internasjonale menneskerettighetssystemet, og hvordan en kirkelig respons bør innrettes.

Forrige gang Kirkemøtet behandlet en egen sak om menneskerettighetene, var på slutten av 1980-tallet. Den gang drøftet man kirkens *internasjonale* arbeid, og bakteppet var den gang den kalde krigen og Den norske kirkes omfattende engasjement for å avskaffe apartheidsystemet i Sør-Afrika. Siden da har man fått flere nye FN-konvensjoner, og nye problemstillinger har dukket opp. Dette nødvendiggjør en ny gjennomtekning, og ikke minst ser man nå at nasjonale og internasjonale forhold glir over i hverandre når menneskerettigheter skal ivaretas.

Sett undertrykte fri! er todelt. I første del redegjøres det for hva som menes med menneskerettigheter, og det gis en teologisk begrunnelse for Den norske kirkes menneskerettighetsengasjement. Del to tar for seg ulike livsområder og situasjoner ut ifra et menneskerettighetsperspektiv. For hvert tema utfordres Den norske kirke konkret.

Sett undertrykte fri! er bakgrunnsdokument for kirkemøtesaken og *skal ikke behandles*. I sakspapir redegjøres det for de problemstillinger Kirkemøtet inviteres til å drøfte. Det legges opp til at Kirkemøtet skal diskutere kriterier for de prioriteringer som skal ligge til grunn for Den norske kirkes menneskerettighetsarbeid, og komme med forslag til hvorledes kirken på ulike nivåer kan arbeide for å beskytte menneskerettighetene som en del av sitt diakonale oppdrag. Denne saken kan sees på som en konkret oppfølging av *Plan for diakoni i Den norske kirke*.

I forslaget til vedtak fra Kirkemøtet har man bevisst valgt å *ikke* nevne konkrete enkeltgrupper fordi saken har et overordnet perspektiv på menneskerettighetene. Nevner man enkelte grupper, blir det fort en diskusjon om hvorfor noen er nevnt spesielt og andre er utelatt, og det er ikke poenget i denne sammenheng.

Komiteens merknader

Komiteen er glad for det solide arbeidet som har resultert i dokumentet *Sett undertrykte fri! Den norske kirkes engasjement for menneskerettighetene* og slutter seg i hovedsak til innholdet i det framlagte sakspapir til Kirkemøtet.

Gud har skapt alle mennesker i sitt bilde, og menneskets iboende verdighet ligger til grunn for den radikale likeverdstanden i kristendommen. Kirkens engasjement for de universelle menneskerettighetene har derfor troen på Gud som skaper som fundament. Men også troen på Jesus Kristus som viser Guds omsorg for hele det menneskelige livet, og kirkens kall og oppgave som innebærer å ta et oppgjør med undertrykkelse, ulikhet og urett, begrunner kirkens menneskerettighetsarbeid.

Menneskerettighetene, slik de uttrykkes i FNs traktater og konvensjoner og i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, har som premiss at rettighetene gjelder fra fødselen av. Det er stater som forplikter seg til å sikre disse juridiske rettighetene, og de gjelder universelt. Det kristne menneskesynet og etikken går lenger enn dette og vil verne om livet fra dets begynnelse. Også på andre områder enn liv-død-problematikken, vil kirkens lære og diakoni ikke fullt ut samsvare med menneskerettighetene. Kirkens menneskerettighetsarbeid er derfor bare en del av kirken diakonale arbeid. Kirkemøtesak 9/14 handler om kirkens arbeid med menneskerettighetene.

Komiteen mener at utredningen *Sett undertrykte fri* er et svært godt og grundig dokument som bør brukes i Den norske kirke og også i det internasjonale økumeniske menneskerettighetsarbeidet. Komiteen vil oppfordre Mellomkirkelig råds sekretariat til å ta med seg kommentarer fra Kirkemøtet som kan bidra til å klargjøre teksten, når dokumentet revideres i forbindelse med oversettelser og nye opptrykk.

Komiteen har valgt å imøtekomme alle endringsforslagene som ble lagt fram ved første innstilling, med unntak av følgende to forslag: Forslaget fra Anne Lise Ording om å tilføye «...uavhengig av funksjonsevne» i punkt 1 mener komiteen er ivare tatt i andre vedtakspunkt. Forslaget fra Ingeborg Midttømme om å be Stortinget å opprette et ombud for utlendingsloven er ikke tatt til følge fordi det krever en nærmere utredning før Kirkemøtet kan behandle det.

Etter komiteens første innstilling registrerte komiteen uenighet om formuleringene ”fra unnfangelse til livets slutt”, og ”fra livets begynnelse til livets slutt”. Komiteen registrerer at det er mange som mener disse formuleringene har betydning for abortsaken. Ved denne anledning er ikke etiske refleksjoner om det ufødte liv et tema. Poenget med formuleringen «fra livets begynnelse til livets slutt» i saken om menneskerettigheter var å slå fast at kristen tro og etikk gir livet verdi ut over den formuleringen for liv definisjonen menneskerettighetene gir: ”fra fødsel til død”. Formuleringen «fra livets begynnelse til livets slutt» har vært brukt i kirkens bønner i flere tiår. Likevel velger komiteen å bruke formuleringen «fra unnfangelse til livets slutt» for å beskrive dette. Ungdommens kirkemøte 2013 behandlet saken ”Kirkens engasjement for menneskerettigheter” (UKM 04/13), og komiteen har merket

seg UKMs sterke engasjement og oppfordringer til at Den norske kirke skal styrke sitt arbeid med menneskerettigheter både på lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå. Komiteen ber Kirkemøtet bekrefte UKMs oppfordringer til enkeltmennesker og menighetene om å engasjere seg for å sikre menneskerettighetene.

Komiteen vil i likhet med UKM understreke kirkens ansvar for statsløse som ikke får sine rettigheter ivaretatt av statsborgerskap. Vi ser med uro på at mange flyktninger, asylsøkere og andre tilreisende mennesker i nød stigmatiseres og ikke får sine grunnleggende rettigheter oppfylt.

Pkt. 6 – Kriterier for prioriteringer

Komiteen støtter det framlagte vedtaks forslag til kriterier for prioriteringer, men vil i tillegg til mindre språklig endringer, foreslå to tilleggspunkter:

- *Urfolks rettigheter*
Den norske kirke har lenge hatt et sterkt engasjement for urfolks rettigheter. Strategiplanen for samisk kirkeliv legger et godt grunnlag for å videreføre dette arbeidet både i forhold til samers rettigheter, men også urfolks rettigheter i andre deler av verden.
- *Religions- og livssynsfrihet*
Som trossamfunn har kirken et særlig ansvar for å sikre alle menneskers rett til å ha en religiøs tro, til ikke å tro og til å skifte tro. Religionsfriheten er under press i dag, og troende som tilhører minoritetslivssyn, er mange steder svært utsatt for diskriminering og menneskerettighetsbrudd. Kirken skal arbeide for å beskytte kristne trossøsken, men også alle andre troende sin rett til å utøve sin tro både privat og offentlig.

Komiteen har valgt å slå sammen pkt. 4 og 5 (side 4-5 i det opprinnelige forslag) i forslaget til ett vedtak, her funnet under punkt f).

Forslag til et nytt vedtakspunkt:

Nytt pkt. 9

Menneskerettighetene og grunnloven

Komiteen vil understreke at ut fra et kristent menneskesyn og særlig i et diakonalt perspektiv, er det viktig at Stortinget styrker menneskerettighetenes stilling i norske rett. Stortinget vil fram mot 17. mai i år behandle forslagene fra Menneskerettighetsutvalget (Lønning-utvalget) om å inkluderes de sentrale menneskerettighetene i Grunnloven.

Komiteen mener at det vil være et viktig signal fra Kirkemøtet om hvilke grunnleggende verdier det norske samfunnet skal bygge på, ved å vedta en oppfordring til Stortinget om å inkludere de sentrale menneskerettighetene i Grunnloven.

Kirkemøtets vedtak

Herrens ånd er over meg, for han har salvet meg til å forkynne et godt budskap for fattige. Han har sendt meg for å rope ut at fanger skal få frihet og blinde få synet igjen, for å sette undertrykte fri, og rope ut et nådens år fra Herren» (Luk 4.18-19)

1. Gud har skapt alle mennesker i sitt bilde, og menneskets iboende verdighet ligger til grunn for den radikale likeverdstanden i kristendommen. Kirkens engasjement for de universelle menneskerettighetene har derfor troen på Gud som skaper som fundament. Men også troen på Jesus Kristus som viser Guds omsorg for hele det menneskelige livet og kirkens kall og oppgave, som innebærer å ta et oppgjør med undertrykkelse, ulikhet og urett, begrunner kirkens menneskerettighetsarbeid. Menneskets iboende verdighet kan aldri fratras et menneske selv om menneskerettighetene ikke skulle være oppfylt. Menneskerettighetene verner mennesket fra fødselen av. Det kristne menneskesynet og etikken går lenger enn dette og vil verne om mennesket fra unnfangelsen til livets slutt.

De universelle menneskerettighetene skal beskytte mennesker mot overgrep og undertrykking og er i lys av kristen tro uttrykk for menneskets ukrenkelighet og likeverd.

2. Verdenserklæringen om menneskerettighetene og FNs menneskerettighetssystem er uttrykk for en internasjonal enighet om ett felles normgrunnlag på tvers av religion, livssyn eller politisk ideologi. Religioner og livssyn har ulike teologiske tolkninger av, eller begrunnelse for, menneskerettighetene, men kan likevel enes om disse rettighetene. Menneskerettigheter egner seg for dialog og samarbeid på tvers av livssyn og ideologi.
3. Menneskerettighetene er et verktøy i kampen for menneskers verdighet, frihet og rettferdighet. Når statene har forpliktet seg på menneskerettighetene, har de sterk og unik legitimitet. Menneskerettighetssystemet har også instrumenter som gjør det mulig å holde stater ansvarlige når rettighetene brytes.
4. Menneskerettighetene har en juridisk og en moralsk side:
  - Menneskerettigheter forplikter først og fremst stater. Hver enkelt stat har ansvar for å respektere, beskytte og oppfylle menneskerettighetene, slik de er uttrykt i Verdenserklæringen om menneskerettigheter og de ulike menneskerettighetskonvensjonene.
  - Menneskerettigheter forplikter både hver enkelt kristen og kirken. Kirkens rolle som moralsk pliktberer har ulike dimensjoner:
    - Respektere menneskerettighetene: Kirken skal ikke bryte menneskerettighetene. Dersom andre kirker eller kirkelige aktører begår menneskerettighetsbrudd, har Den norske kirke ansvar for å påpeke dette.
    - Beskytte og oppfylle menneskerettighetene: Kirken skal holde staten (den juridiske pliktbereren) ansvarlig for å beskytte og oppfylle menneskerettighetene. Maktkritikk og beslutningspåvirkning er aktuelle metoder. Kirken skal også styrke rettighetsholderens evne til selv å kjempe for sine rettigheter.
5. Kirkemøtet anbefaler at dokumentet *Sett undertrykte fri! Den norske kirkes engasjement for menneskerettighetene* blir drøftet og slik bidrar til refleksjon og handling i Den norske kirke.
6. **Kirkemøtet ber de sentralkirkelige råd og menigheter om** å la respekten for menneskerettighetene prege kirkelig arbeid, som inkluderer:
  - Videreutvikle den menneskerettslige tilnærmingen til diakoni med utgangspunkt i Plan for diakoni i Den norske kirke. Det er særlig viktig at Den norske kirkes diakonale

arbeid lokalt og i de spesialiserte organisasjonene ledsager mennesker i møte med offentlige myndigheter slik at de får oppfylt sine menneskerettigheter.

- Arbeide videre med hvordan et menneskerettslig perspektiv kan integreres i trosopplæringen og gudstjenestelivet.
- Vurdere hvordan Kirkemøtets vedtak og dokumentet *Sett undertrykte fri!* kan brukes til å styrke menighetenes engasjement for menneskerettighetene, og videreutvikle menighetspedagogiske ressurser på dette området. Kirkemøtet oppfordrer menighetene med sin kjennskap til lokale forhold, gjennom synlighet og lokalt engasjement, å være med på å bidra til å gi medmennesker en opplevelse av å bli hørt, sett og respektert.
- Alle troende er forpliktet til å jobbe for menneskerettighetene.

7. Prioriteringer

Kirkemøtet oppfordrer til at følgende kriterier for prioriteringer legges til grunn for Den norske kirkes menneskerettighetsarbeid nasjonalt og internasjonalt. Kriteriene er ikke listet i prioritert rekkefølge:

a) Der kristen tro brukes for å legitimere menneskerettighetsbrudd, eller der kirken selv står ansvarlig for overgrep

I tilfeller der de som bryter menneskerettighetene, gjør dette med henvisning til kristen tro, påhviler det kristne kirker et spesielt ansvar for å påpeke dette og kjempe for menneskerettighetene. Menneskerettighetsbrudd som skjer i en kirkelig kontekst, eller der kirker eller kirkelige representanter konkret er overgripere, er også spesielt alvorlige fordi effekten kan være at de kirkelige rammene gir en slags legitimering av overgrep. Slike saker bør ha høy prioritet for Den norske kirke. Dette gjelder selvfølgelig i enda større grad dersom vår egen kirke er ansvarlig (eller medansvarlig) for rettighetsbrudd. Også i saksområder der Den norske kirke selv tidligere har vært ansvarlig for menneskerettighetsbrudd, har kirken et ekstra ansvar.

b) Henvendelser fra økumeniske organisasjoner som Den norske kirke er medlem av, samt henvendelser fra andre kristne kirker og organisasjoner

Som medlem i internasjonale økumeniske organisasjoner har Den norske kirke en sterk institusjonell og moralsk forpliktelse til å følge opp utfordringer som kommer til oss fra andre kirker gjennom disse organisasjonene. Samtidig har Den norske kirke gjennom medlemskapet i de økumeniske organisasjonene en mulighet for å arbeide sammen i et globalt økumenisk fellesskap og dermed ha større gjennomslag. Også andre henvendelser fra kirker og kristne trossøsken andre steder i verden har krav på vår oppmerksomhet, selv om slike henvendelser må vurderes på selvstendig grunnlag.

c) Brudd på urfolks rettigheter

Den norske kirke har et særlig ansvar for å løfte fram urfolks rettigheter generelt, og det samiske folks rettigheter spesielt. Nesten alle verdens urfolk har opplevd menneskerettighetsbrudd, ofte gjennomført av staten og storsamfunnet de er en del av. Den norske kirke har i de senere år tatt et oppgjør med sin egen historiske rolle overfor det samiske folk. Den forsoningsprosessen som har begynt, må videreføres i et sterkt engasjement for

urfolks rettigheter, nasjonalt og internasjonalt, gjennom å bidra til at brudd på urfolks rettigheter ikke fortsetter.

d) Saker som glemmes av andre, og ikke er på dagsorden lokalt, nasjonalt og internasjonalt

Noen saker faller utenom både medias søkelys og den politiske dagsorden, til tross for graverende og omfattende krenkelser av menneskerettighetene. Dette kan i seg selv være en grunn til at kirken skal ta opp en sak. Jesu lære gir kristne og kirken et spesielt ansvar for å ta vare på de aller mest marginaliserte. Dette punktet innebærer også en forpliktelse til å holde seg bredt orientert om menneskerettighetssituasjonen i verden.

e) Religionsfrihet

Som trossamfunn har kirken et særlig ansvar for å sikre alle menneskers rett til å ha en religiøs tro, til ikke å tro og til å skifte tro. Retten til religions- og livssynsfrihet er under press. Som kirke har vi et særlig ansvar for å forsvare religions- og livssynsfriheten nasjonalt og internasjonalt. Kirken skal ha et særlig fokus på områder der hvor livssynsminoriteter utsettes for grove menneskerettighetsbrudd. Dette arbeidet styrkes gjennom økumenisk samarbeid og interreligiøs dialog.

f) Særlig omfangsrike, grove og sammensatte menneskerettighetsbrudd

Mange steder i verden er mennesker utsatt for brudd på en rekke menneskerettigheter samtidig, og deres situasjon vil fremstå som spesielt graverende. Slike situasjoner kjennetegnes også ofte av en mangel på muligheter til å kjempe for sine egne rettigheter. Eksempler på dette er slaveri eller tilfeller der mennesker lever under slavelignende forhold. I slike situasjoner vil kirkens ansvar for å spille en "talsmannsrolle" og myndiggjøre mennesker til selv å kjempe for sine rettigheter, være ekstra stor.

g) Saker der den norske stat eller andre norske aktører er ansvarlige for menneskerettighetsbrudd

Dersom norske myndigheter eller andre norske aktører kan sies å være ansvarlige for, eller medansvarlige for, at menneskers rettigheter brytes enten i Norge eller andre steder i verden, har både den enkelte norske borger og kirken som en del av det norske sivilsamfunnet, et ansvar for å påvirke myndighetene til å respektere menneskers rettigheter. En grunn til dette er etisk: Myndighetene i Norge handler «på vegne av» befolkningen, og som del av et demokratisk samfunn har vi både mulighet og ansvar for å påvirke det myndighetene gjør på vegne av landet. Rent pragmatisk sett vil det også som oftest være langt lettere for Den norske kirke å påvirke norske myndigheters adferd enn å påvirke andre lands aktører. Også der andre norske aktører er involvert i menneskerettighetsbrudd, vil det gi kirken i Norge et spesielt ansvar og en mulighet for å påvirke.

h) Geografisk og saklig bredde i det samlede engasjement

Et helhetlig og troverdig menneskerettighetsarbeid fra Den norske kirke bør over tid representere en viss bredde både i type saker og i hvilke områder i verden man fokuserer på.

i) Mulighet for gjennomslag

Menneskerettighetsengasjementet er ikke bare rent teoretisk, men har en klar endringsagenda. Derfor blir vurderinger av hvor og hvordan vi som kirkelige aktører i størst grad har mulighet til gjennomslag, et kriterium for hvor vi skal sette inn innsatsen. Hva som bestemmer muligheten til gjennomslag, vil kunne endre seg over tid og mellom ulike situasjoner, men noen faktorer kan være:

- Nærhet til beslutningstakere (som for eksempel til norske myndigheter som nevnt over)
- Relasjon til berørte aktører, kjennskap til saksområder eller godt kirkelig eller annet nettverk
- Momentum i en sak: Oppmerksomhet om eller politisk bevegelse i en sak kan gjøre handlingsrommet for påvirkning større
- Saker der religiøs kompetanse og tilgang til et religiøst språk er en spesielt viktig ressurs

8. Kirkemøtet oppfordrer den norske regjeringen til å:

- Ratifisere tilleggsprotokollene til disse tre konvensjonene: Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, Konvensjonen om barns rettigheter og Konvensjonen om menneskerettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.
- Støtte opprettelsen av en uavhengig nasjonal institusjon for menneskerettigheter, underlagt Stortinget, som får både mandat og tilstrekkelige ressurser til å være en effektiv pådriver for å fremme og beskytte menneskerettighetene i Norge
- Støtte opprettelsen av et ombud for menneskerettighetene med særlig fokus på forvaltningen av utlendingsloven.
- Styrke arbeidet for menneskerettighetene internasjonalt, inkludert å bekjempe diskriminering på bakgrunn av kjønn, nedsatt funksjonsevne, religion eller livssyn, nasjonalitet, etnisitet, kaste eller seksuell orientering.

9. Kirkemøtet oppfordrer Stortinget:

Kirkemøtet vil oppfordre Stortinget til å inkludere menneskerettighetene i Grunnloven. Grunnloven er vårt sterkeste rettsdokument.

En grunnlovsfesting gir et mer robust vern for det enkelte mennesket og forankrer tydeligere det norske samfunns verdigrunnlag. I et år hvor vi feirer Grunnloven, vil det være et viktig signal å gi menneskerettighetene en slik status. Dette vil også gi et tydelig signal til det internasjonale samfunnet om Norges forpliktelse på menneskerettighetene.